

Õiguskantsler

Teie 19.03.2021 nr

Meie 19.04.2021 nr 6-1/210795/2102761

Elatise maksmise kohustus

Lugupeetud avaldaja

Palusite oma esindatava [ ] nimel õiguskantsleri hinnangut, kas põhiseaduse ja lapse huvidega on kooskõlas perekonnaseaduse regulatsioon, mille järgi hooldusõiguslik vanem peab maksuma elatist ka siis, kui ta soovib last vahetult ülal pidada (temaga koos elada).

Abstraktselt hinnates on perekonnaseaduse regulatsioon osas, mille järgi hooldusõiguslik vanem peab maksuma elatist ka siis, kui ta soovib last vahetult ülal pidada, aga ei saa seda teha, kooskõlas põhiseaduse ja lapse huvidega. Õiguskantsleril pole aga võimalik anda hinnangut kohtute tegevusele selle regulatsiooni rakendamisel konkreetses asjas.

1. [Põhiseaduse](#) § 27 lõige 1 kaitseb perekonnaelu ja kohustab riiki kehtestama sel eesmärgil õigusliku raamistiku ja kohased menetlused. Selle sätte kaitse alla kuulub lapse ja vanema õigus üksteisega suhelda ning vanema õigus last kasvatada ja tema eest hoolitseda. Põhiseaduse § 27 lõikest 3 tuleb aga vanema kohustus oma last kasvatada ja tema eest hoolitseda, sealhulgas kohustus teda ülal pidada (vt põhiseaduse kommentaare [§ 27 kohta](#)). Nimetatud põhiseaduse sätteid konkretiseerib perekonnaseadus (PKS), reguleerides vanema hooldusõigust, suhtlusõigust ning ülalpidamiskohustust.

Hooldusõigus

2. Vanema hooldusõigus hõlmab õigust hoolitseda lapse isiku ja vara eest ning otsustada lapsega seotud asju (PKS § 116 lg 2). Vanema hooldusõigus hõlmab ka õigust otsustada lapse viibimiskoha üle (PKS § 124 lg 1). Järelikult on ka lapse elukoha küsimus osa vanema hooldusõigusest.

3. Riik ei sekku üldjuhul vanema hooldusõigusesse. Nii põhiseadus kui PKS austavad vanema õigust oma last ise kasvatada ja tema eest hoolitseda. Seda ka olukorras, kus vanemad ei ela koos. Sellisel juhul tuleb vanematel otsustada lapsega seotud olulisi asju ühiselt (PKS § 145 lg 1). Hooldusõiguse teostamisel tuleb vanematel pidada silmas lapse igakülgset heaolu (§ 118 lg 1).

Õiguskantsleri Kantselei

Kohtu 8, 15193 TALLINN. Tel 693 8404. Faks 693 8401. info@oiguskantsler.ee www.oiguskantsler.ee

4. Kui lahus elavad vanemad ei jõua ühist hooldusõigust teostades lapsega seotud olulises asjas kokkuleppele, võivad nad abi otsida perelepitusest. Lepitaja kui erapooletu kõrvalseisja saab aidata omapoolseid hinnanguid andmata vanematel last puudutavates küsimustes kokkuleppele jõuda. Kui vanemad ei jõua kokkuleppele, on kummalgi vanemal õigus pöörduda kohtu poole, et lapse hooldusõigus antaks talle osaliselt või täielikult üle (PKS § 137 lg 1). Vanematel on õigus kohtusse pöörduda ka ainult sel eesmärgil, et kohus annaks lapsele olulises asjas otsustusõiguse ühele vanemale (PKS § 119). Seega on hooldusõiguslikul vanemal, kes ei suuda saavutada kokkulepet teise vanemaga näiteks lapse elukoha küsimuses, õigus pöörduda kohtu poole.

Suhtlusõigus

5. Suhtlusõigus on lapse õigus isiklikult suhelda mõlema vanemaga ning mõlema vanema õigus ja kohustus suhelda lapsega isiklikult (PKS § 143 lg 1). Vanema ja lapse õigus üksteisega suhelda ei sõltu sellest, kas vanema hooldusõigust on piiratud. Kuna peresidemeid on lubatud katkestada ainult väga erandlikel asjaoludel, säilib lapse ja vanema suhtlusõigus üldjuhul ka siis, kui laps on perest eraldatud või vanemalt hooldusõigus ära võetud (vt ka põhiseaduse kommentaare [§ 27 kohta](#)).

6. Lahus elavad vanemad peavad ise või lepitaja abiga kokku leppima, kuidas lapsega suhtlemine korraldada. Seadus ei kirjuta selleks ette ühtki viisi. Kui aga vanemad ei jõua omavahel lapse suhtlemise korraldamises kokkuleppele, määrab vanema ja lapse suhtlemise korra kindlaks kohus (PKS § 143 lg 2¹).

7. Kohus ei tee otsust selle järgi, mida üks või teine vanem soovib, vaid hindab igal konkreetsel juhtumil, milline suhtluskord on kõige sobivam ja teeb esmajoonel lapse huvidest lähtuva lahendi (PKS § 123 lg 1, [lastekaitseaduse](#) § 21). Lapse parimate huvide esikohale seadmist nõuab ka [ÜRO lapse õiguste konventsiooni](#) (LÖK) artikli 3 lõige 1.

8. Lapse parimate huvide sisu peab välja selgitama juhtumi põhjal, võttes arvesse konkreetset last puudutavaid asjaolusid, olukorda ja vajadusi (Lapse Õiguste Komitee [üldkommentaar nr 14 \(2013\)](#), p 32). Lapse heaolu saab hinnata füüsilises, psühholoogilises ja emotsionaalses, sotsiaalses, kognitiivses ja hariduslikus ning majanduslikus dimensioonis („[Lapse heaolu mõõtmise käsitluses](#)“, vt lähemalt ka [A. Aru, K. Paron, „Lapse parimad huvid“. Juridica, 2015/6](#)).

9. Ükski seadus ei näe ette, et kohus peaks määrama suhtluskorra soodsamalt selle vanema kasuks, kelle juures laps juba elab. Samuti pole võimalik öelda, et lapse parimates huvides on alati elada vaheldumisi (võrdse aja) mõlema lahus elava vanema juures. Määravaks kaalutluseks otsuse tegemisel on alati lapse parimad huvid. Millise suhtluskorra kohus vanemate ja laste suhtlemiseks määrab, võib muu hulgas sõltuda sellistest asjaoludest nagu lapse vanus, lapse ja vanemate vahelised suhted, vanemate omavahelised suhted ja koostöötahe, vanemate elukoht ning lasteaia või kooli asukoht. Kohus peab arvestama ka lapse arvamusega vastavalt lapse arengutasemele. Kohtu järeldused ei pruugi kokku langeda vanema isikliku arvamusega sellest, mis on lapse parimates huvides. Kohus langetab otsuse erapooletu õigusemõistjana.

10. Lapsevanemal on õigus kohtu poole pöörduda kohe, kui talle on selge, et tal ei õnnestu (ise või lepitaja abiga) lapsega suhtlemise korraldamisel saavutada teise vanemaga kokkulepet, et tema suhe lapsega liiga pikaks ajaks ei katkeks. Kui vanem on kohtusse pöördunud, on tal õigus paluda kohtul reguleerida tema ja lapse suhtlemise korda esialgse õiguskaitse korras enne lõplahendi tegemist, et säilitada suhtlus lapsega ka kohtumenetluse ajal ([tsiviilkohtumenetluse](#)

[seadustiku](#) § 551 lg 1). Kohus lähtub ka kohtumenetlusaegse suhtluskorra reguleerimisel lapse parimatest huvidest.

11. Suhtluskorra kohtumäärused on täitemenetluses sundtäidetavad (vt mh Riigikohtu määrust nr [3-2-1-4-13](#), p 61). Last ei saa aga sundida temast lahus elava vanemaga suhtlema (vt Riigikohtu otsust nr [3-2-1-95-14](#), p 21), kuid teine vanem peab hoiduma tegevusest, mis kahjustab lapse suhet teise vanemaga või raskendab lapse kasvatamist (PKS § 143 lg 2).

12. Lahus elava vanema ja lapse suhtluse tagamiseks kehtestatud õiguslik raamistik pole veatu, mistõttu on õiguskantsler juhtinud tähelepanu kitsaskohtadele seaduses ja praktikas (vt [õiguskantsleri kirja justiits- ja sotsiaalkaitseministrile](#)). Nendele probleemidele [otsitakse lahendusi](#). Igasugune suhtluskord – nii kohtuväliselt kokku lepitud kui ka kohtu määratud, nii vanemate vahel võrdselt kui ka ebavõrdselt jagatud ajaga – toimib eeskätt siis, kui vanemad soovivad teha koostööd ja pingutavad ühiselt lapse heaolu nimel. Seetõttu ei pruugi vaatamata õiguslikule raamistikule ja kohasele menetlusele riigil olla võimalik tagada vanema ja lapse suhtlust kõikidel juhtudel (vt [EIK Fernández Cabanillas vs. Hispaania](#)).

Ülalpidamiskohustus

13. Vanema hooldusõigus ega suhtlusõigus ei mõjuta vanema kohustust last ülal pidada. Ülalpidamiskohustuse aluseks on sugulus. Ülalpidamiskohustus on lapse mõlemal vanemal, sest nad vastutavad lapse eest ühiselt. Vanemate ülalpidamiskohustuse aluseks on eriline sõltuvussuhe, mis valitseb alaealise lapse ja tema vanemate vahel. Alaealine laps ei ole ise võimeline endale toimetulekuks vajalikke vahendeid kindlustama, mistõttu peavad teda ülal pidama tema vanemad.

14. Riigikogu on piiranud alaealise lapse ülalpidamiskohustust väga erandlikul juhul. Vanem ei vabane lapse ülalpidamiskohustusest isegi siis, kui temalt on vanema hooldusõigus ära võetud ja laps elab asenduskodus. Erandiks on kohtu võimalus vähendada elatist, kui vanemal on teine ülalpidamist vajav laps või muul mõjuval põhjusel (PKS § 102 lg 2). Ülalpidamiskohustus ei peatu ega lõpe ühelgi juhul (välja arvatud lapsendamise korral, vt PKS § 157 ja § 162).

15. Seega ei vabane vanem alaealise lapse ülalpidamiskohustusest, kui vanem ei ela lapsega koos ja vanemad ei suuda hooldusõiguse küsimustes või lapsega suhtlemise korras kokku leppida või kui hooldusõiguse või suhtlusõiguse vaidlus on kohtus pooleli. Vanema kohustus last ülal pidada on kehtestatud lapse huvides. Laps ei tohi vanemate erimeelsuse tõttu kannatada: ta vajab ülalpidamist iga päev oma eluvajaduste, sealhulgas hariduse saamise ja kasvatamise kulude katmiseks (PKS § 99 lg 2). Seda ka ajal, kui vanemad ei ole last puudutavates küsimustes üksmeelel.

16. Ka lapsega koos elav vanem peab lapsele iga päev ülalpidamist andma. Ülalpidamise ulatus sõltub lapse vajadustest ja tema tavalisest elulaadist (PKS § 99 lg 1). Seega peaksid lapsega koos elava vanema väljaminekud lapse ülalpidamisele olema üldjoontes sama suured kui lapsele elatist maksva vanema omad. Kuna kehtiva elatise maksmise süsteemi järgi ei saa igakuine elatis lapsele olla väiksem kui pool Vabariigi Valitsuse kehtestatud kuupalga alammäärast (PKS § 101 lg 1, erand on kohtu võimalus vähendada elatist PKS § 102 lg 2 alusel), ei pruugi elatise suurus näidata alati tegelikke kulutusi lapse vajadustele ja elatusstandardile. Seda süsteemi plaanitakse korrigeerida (vt [Justiitsministeeriumi ettevalmistatud eelnõu ja seletuskirja](#)).

17. Mõõname, et mõnikord võib elatise maksmine mõjutada lahus elavate vanemate valmisolekut lapsega suhtlemise korras kokku leppida. Lapse huvides on saada ülalpidamist igal

ajal mõlemalt vanemalt, sõltumata vanemate omavahelistest vaidlustest. Kui vanem pole rahul elatise suurusega, mida ta lapsele maksma peab, saab ta paluda kohtult elatise suurus üle vaadata. Kui vanem soovib lapse elus rohkem osaleda ja lapsega suhelda, võib ta taotleda kohtult suhtluskorra kindlaksmääramist või juba kehtiva suhtluskorra muutmist. Vanemal tuleb aga anda lapsele ülalpidamist sõltumata sellest, kas ta on kehtiva suhtluskorraga rahul või mitte. Vanema kohustus last ülal pidada on kehtestatud lapse huvides ja see on vanema põhiseadusest tulenev kohustus.

18. Eeltoodule tuginedes leian, et põhiseadusega on kooskõlas vanema kohustus oma lapsele elatist maksta ka olukorras, kui vanem ei saa last vahetult ülal pidada, aga sooviks seda teha.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Ülle Madise